

Ekoturism och landskapsarkitektur

Landskapsarkitektens roll vid utformning av ekoturismanläggningar

Anna Gustafsson och Emelie Maniette

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

EX0499 Projekt i landskapsarkitektur, 2012, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, *Uppsala*

Nivå: Grundnivå G2E

© Anna Gustafsson och Emelie Maniette

Samtliga fotografier är tagna av författarna 2012-04-19

Titel: Ekoturism och landskapsarkitektur – Landskapsarkitektens roll vid utformning av ekoturismanläggningar

Engelsk titel: Ecotourism and Landscape Architecture – The Role of the Landscape Architect in Design of Ecotourism Facilities

Nyckelord: Ekologi, ekoturism, ekoturismanläggning, landskapsarkitektur, naturmiljö, utformning

Handledare: Marina Queiroz, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Katri Lisitzin, SLU, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Syftet med denna uppsats är att förklara innebörden av begreppet ekoturism samt beskriva hur landskapsarkitektens kompetens kan tillämpas vid utformning av ekoturismanläggningar. Genom litteraturstudier har vi utrett begreppets betydelse. Vi beskriver ekoturism kortfattat ur ett internationellt perspektiv och mer utförligt ur ett svenskt perspektiv. Ekoturism är en form av turism som sker i naturmiljöer och har som syfte att bevara natur och kultur, gynna den lokala ekonomin samt ge en ökad kunskap och förståelse för besöksmålet. Det finns dock en problematik med ekoturism då turism i naturmiljö innebär motsättningar och det kan vara svårt att tillfredsställa turister samtidigt som platsens natur bevaras. För att en turistverksamhet ska kunna marknadsföra sig som ekoturism i Sverige måste ett antal kriterier uppfyllas. Genom att granska kvalitetsmärkningen Naturs Bästas har vi fått en inblick i det svenska certifieringssystemet och landskapsarkitektens roll inom ekoturism. För att få en djupare förståelse för ekoturism i praktiken valde vi att besöka ekoturismanläggningen Urnatur i Östergötland. Ett samtal med företagets ägare gav oss nya synvinklar om behovet av landskapsarkitektur i ekoturismbranschen. Vår undersökning visar att landskapsarkitektur kan kopplas till svensk ekoturism. Flera ekoturismkriterier kan uppfyllas med hjälp av landskapsarkitektens inventering - och analysarbete men också genom yrkeskårens kunskap inom gestaltning, ekologi och projektering. Idag kämpar ekoturismbranschen för att överleva ekonomiskt men på sikt kan den vara en potentiell arbetsmarknad för landskapsarkitekter. Vår profession kan bidra till ett holistiskt tänkande som innefattar ekologi, estetik, infrastruktur och materialval.

Abstract

This paper aims to explain the meaning of the term ecotourism and how the skills of landscape architects can be applied in the design of ecotourism facilities. Ecotourism is briefly described from an international perspective and more in detail from a Swedish perspective. We investigated the meaning of the term through studies of literature. Ecotourism is a form of tourism that takes place in natural environments and its intention is to preserve natural and cultural resources, benefit the local economy and provide a better knowledge and understanding of the site. However ecotourism can become problematic when attempts to satisfying tourists and preservation of nature collide. To market a business as ecotourism in Sweden there are several criteria that needs to be fulfilled. By studying the quality marking Nature's Best we have gained an insight into the Swedish certification system and the landscape architects role in ecotourism. To get a deeper understanding for ecotourism in practice we visited the ecotourism facility Urnatur in Östergötland, Sweden. A conversation with the owners gave us new perspectives of ecotourism and the need for landscaping in the ecotourism industry. Our research shows that landscape architecture can be linked to Swedish ecotourism. Several ecotourism criteria can be met by using inventory and analysis methods but also by the landscape architects expertise in design, ecology and planning. Today the ecotourism industry is struggling to survive economically but in time it may be a potential labor market for landscape architects. Our profession can contribute to a holistic approach that includes ecology, aesthetics, infrastructure and material.

Introduktion

Den svenska turismbranschen försörjde 2010 fler svenskar än 14 av landets största företag tillsammans (Tillväxtverket 2011, s. 24). Turismen är en basnäring i Sverige menar Maciej Zaremba (2012), reporter på Dagens Nyheter. Han konstaterar sedan ”Otroligt men sant: Sverige är numera ett turistland, som Italien”. Då turismen i Sverige växer, ökar också hotet mot de miljöer som exploateras av turismen. Ekoturism är en del av denna växande bransch och ett begrepp som väcker vår nyfikenhet. Mötet mellan människor och natur och den balansgång som krävs när turismen breder ut sig och tar anspråk på naturen är intressant och något som vi vill fördjupa oss i.

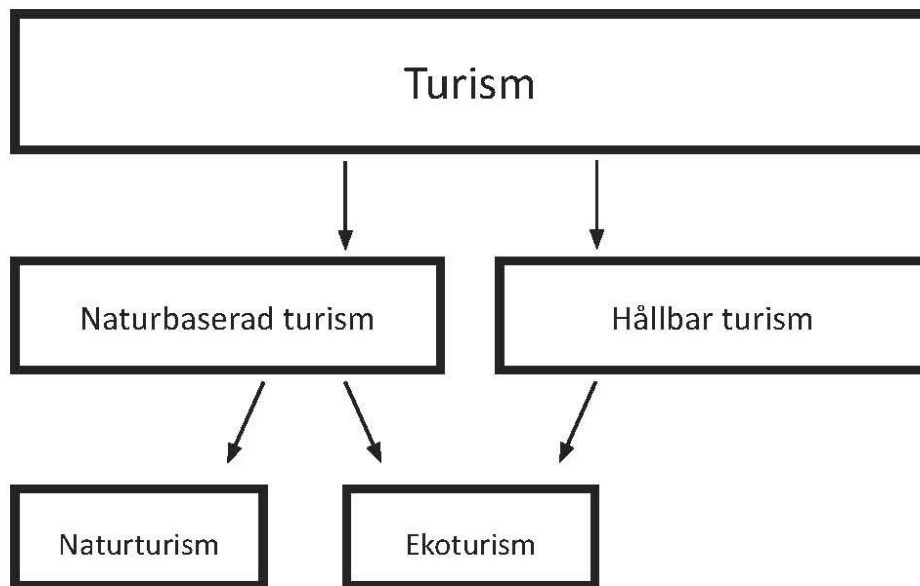
Vi kom i kontakt med begreppet ekoturism i början av projektet då vi hittade examensarbeten av landskapsarkitektstudenter som arbetat med ekoturism i utvecklingsländer. I vår kandidatuppsats undersöker vi om landskapsarkitekten har kunskaper som kan utnyttjas inom denna bransch och hur man som landskapsarkitekt kan arbeta med ekoturism i Sverige. Ekoturism är intressant för disciplinen inom landskapsarkitektur då vi med våra gestaltungsferdigheter och kunskaper om ekologi kan kombinera exploatering med bevarande av natur. Då ekoturism är en snabbt växande form av turism är det viktigt att vi som landskapsarkitekter får en inblick i vad ekoturism är.

Bakgrund

Den internationella turismen ökar och från 1950 till 2010 har antalet turister i världen stigit från 25 miljoner till 940 miljoner (World Tourism Organization, WTO u.å.). Det är en genomsnittlig ökning på 6,2 procent per år. Under 2012 förutspås en fortsatt ökning och i slutet av året förväntas den internationella turismen nå en biljon (WTO 2012).

Två typer av turism som växer snabbt är naturbaserad turism och ekoturism, tillsammans ökar de tre gånger så snabbt som turistindustrin i helhet menar Wearing och Neil (2009, ss. 6-7). De belyser dock vikten av att skilja på dessa begrepp då naturbaserad turism inte alltid är detsamma som ekoturism. Även Hanneberg (1996, ss. 13-15) styrker detta påstående. Vidare beskriver han att naturbaserad turism är en del av den totala turismen och bör delas upp i två huvudformer; naturturism och ekoturism. Hanneberg menar att naturturismen är turistande vars syfte är att uppleva naturområden men den behöver inte vara ekologiskt hållbar. Ekoturism däremot är en mer genomtänkt form av turism som måste följa givna regler. Förutom syftet att uppleva naturmiljöer ska ekoturismen innehålla en utbildande del samt gynna naturvård och lokal ekonomi (Hanneberg 1996, ss. 13-15).

Begreppen hållbar turism och ekoturism skiljer sig från varandra (The Center for Ecotourism and Sustainable Development, CESD u.å. ss. 6-7). Vidare beskrivs ekoturism som en typ av hållbar turism då de båda har som syfte att minimera negativ påverkan på miljö och kultur samt att gynna värdlandet ekonomiskt. Skillnaden mellan begreppen är att hållbar turism kan vara alla sorters turism, från urban turism till naturturism medan ekoturism inriktar sig enbart på naturmiljöer (CESD u.å. ss. 6-7).

Figur 1. Figuren visar vår tolkning av hur de ovanstående typerna av turism relaterar till varandra.

The International Ecotourism Society, TIES (1993) definierar ekoturism enligt följande: “Ecotourism is responsible travel to natural areas which conserves the environment and improves the welfare of local people”. Definitionen är den som fått flest anhängare (Hanneberg 1996, s.17). Världsnaturfonden (WWF) ställde sig bakom definitionen 1994 och även Svenska Ekoturismföreningen som grundades 1996 utgår från definitionen (Olsson 2004, s. 42). Denna har sedan legat till grund för kvalitetsmärkningen Naturens Bästa (Olsson 2004, s. 42).

Hanneberg (1996, s. 6) belyser den problematik som finns kring ekoturism. Han menar att det kan vara svårt att tillgängliggöra en miljö för turister utan att medföra allt för stor negativ påverkan. Vidare skriver han att ekoturism ofta inriktar sig på orörda och känsliga miljöer och även om ekoturismen har ett gott syfte kan det gå förlorat i dessa miljöer. Grenier et. al (1993) menar att i denna konflikt kan landskapsarkitekten fungera som en länk mellan naturen och turismen.

Begreppsförklaringar

Följande begrepp används återkommande i arbetet och förklaras därmed för att öka tydligheten.

Natur är den av människor (relativt) opåverkade yttre naturmiljön (Nationalencyklopedin 2012a). Denna definition har vi valt att använda i vår uppsats.

Turism är människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför deras vanliga omgivning. Vistelsetiden ska vara kortare än ett år och huvudsyftet med resan ska vara annat än att utöva ett betalt arbete (Nationalencyklopedin 2012b). Denna definition har vi valt att använda i vår uppsats.

Ekoturismarrangemang definierar vi som den verksamhet ett ekoturismföretag bedriver.

Ekoturismanläggning definierar vi som en turistanläggning som blivit godkänd inom kvalitetsmärkningen Naturens Bästa .

Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att förklara begreppet ekoturism samt svara på vad detta har för relation till landskapsarkitektur. Frågeställningen som legat till grund för denna uppsats är:

Vad är ekoturism och hur kan landskapsarkitektens kompetens utnyttjas vid utformning av en ekoturistanläggning?

Genom sammanställning av litteratur ska undersökningen klargöra betydelsen av begreppet ekoturism samt beskriva hur landskapsarkitekter kan arbeta med ekoturismanläggningar. Vi vill också undersöka vad ekoturismen har för positiva och negativa effekter på den miljö som tas i anspråk. Uppsatsen behandlar dessa delfrågor:

- » Vilka motsättningar finns det mellan turism och bevarande av natur?
- » Hur fungerar ekoturism i Sverige?
- » Hur kan ekoturism fungera i praktiken?

Avgränsningar

Begreppet ekoturism beskrivs översiktligt medan fokus ligger på att synliggöra landskapsarkitektens koppling till ekoturismen. Undersökningen behandlar främst ekoturism i Sverige men vi studerade även begreppet översiktligt ur ett internationellt perspektiv i syfte att reda ut dess betydelse.

Uppsatsen är främst inriktad på ekoturismanläggningar då utformning av dessa är relevant för yrkeskåren inom landskapsarkitektur. Vi valde att fördjupa oss inom ekoturismens natur- och kulturaspekter. Ekoturismens ekonomiska aspekter och dess avsikter att gynna den lokala arbetsmarknaden valdes bort med motiveringen att det inte är en central del i utformningen av en ekoturismanläggning.

Vi valde att besöka ekoturismanläggningen Urnatur utanför Ödeshög i Östergötland. Denna valdes eftersom anläggningen vunnit Grand Travel Awards Ekoturismpris 2012.

Metod

För att besvara vår frågeställning gjordes en litteraturundersökning, ett samtal och ett platsbesök.

Litteraturundersökning

För att undersöka innebörden av begreppet ekoturism gjordes en litteraturundersökning. För att hitta vetenskaplig litteratur sökte vi i Sveriges lantbruksuniversitetets databas Primus med hjälp av sökorden "Ecotourism" AND "Landscape architecture", Ecotourism, Ekoturism, "Ekoturism" AND "Landskapsarkitektur". Vi sökte även i Google Scholar där vi fann examensarbetet:

- » Iacobucci, D. (2005). *Ecotourism Architecture*. Cincinnati: University of Cincinnati

I Epsilons arkiv för studentarbeten fann vi ytterligare ett examensarbete:

- » Gustavsson, O. & Nordlund, E. (2006). *The Royal Mutanda River Lodge, Zambia - An Example of Landscape Design in Accordance with Ecotourism Principles*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Genom dessa två arbeten hittade vi vår huvudlitteratur som bestod av böckerna *Ekoturism eller ekoterrorism?* (Hanneberg 1996), *Ecotourism – impacts, potentials and possibilities* (Wearing & Neil 2009) och *Ecotourism* (Weaver 2008). Sökandet efter litteratur fortsatte på Google Scholar där vi använde tidigare nämnda sökord och hittade tidskriftsartikeln *Ecotourism, landscape architecture and urban planning* (Grenier, Kaae, Miller, Mobley 1993). Denna var också en del av vår huvudlitteratur.

Genom ytterligare sökning på internet fann vi hemsidan för The International Ecotourism Society (TIES 2012) som hjälpte oss att reda ut begreppet ekoturism på ett internationellt plan. Undersökningen fortsatte sedan med att, i litteraturen, granska olika definitioner av ekoturism. Fyra definitioner valdes ut och jämfördes sedan med varandra. En redogörelse av begreppets uppkomst och innebörd samt dess för- och nackdelar sammanställdes. Vidare fortsatte arbetet med att söka information som behandlar ekoturism i Sverige. På Naturens Bästas hemsida (Naturens Bästa 2004) fann vi Naturens Bästa Kriteriedokument som vi granskade för att ta reda på hur ekoturism fungerar i Sverige och hur en landskapsarkitekt kan arbeta med det.

Undersökning av Naturens Bästa Kriteriedokument

I Sverige finns Naturens Bästa som är ett kvalitetsmärkningssystem för turism i naturen (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s. 2). Svenska Ekoturismföreningen har tillsammans med Visit Sweden och Svenska Naturskyddsföreningen arbetat fram ett kriteriedokument som måste uppfyllas för att godkännas som ekoturismverksamhet. Dokumentet låg till grund för vår undersökning av landskapsarkitektens roll vid anläggandet av ekoturismanläggningar. Kriteriedokumentet består av sex detaljkriterier som i sin tur består av ett antal grundkriterier och bonuskriterier (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s. 6). Vid varje grund- och bonuskriterium ställdes följande frågor:

- » Kan en inventering och analys av resmålet vara till hjälp för att uppfylla kriteriet?
- » Behandlar kriteriet placering och utformning av turismanläggningen?
- » Behandlar kriteriet infrastruktur i naturområdet: transporter, naturstigar, vägnät eller parkering?

Dessa frågor formulerades utifrån de arbetsuppgifter en landskapsarkitekt kan ha vid anläggning i naturmiljö. Om svaret på någon av frågorna var ”ja” bedömde vi att kriteriet har en koppling till landskapsarkitektens arbetsuppgifter. Vi utformade denna metod för att få en uppfattning om hur landskapsarkitektens kompetens kan utnyttjas vid anläggande av ekoturismanläggningar i Sverige.

Efter att ha valt ut kriterier efter denna metod diskuterade vi kring hur en landskapsarkitekt kan arbeta med utformning av ekoturismanläggningar.

Samtal och platsbesök

För att få en ökad förståelse för ekoturism i praktiken genomfördes ett platsbesök på Urnatur i Östergötland. Det är ett familjeägt företag med utgångspunkt i familjens privata gård i Sjögetorp (Urnatur, u.å.a). Verksamheten driver ett ”skogs-eremitage” där besökaren kan övernatta i stugor som är utplacerade i skogen intill gården. Förutom eremitaget erbjuds kurser, möjlighet till konferenser, aktiviteter och events (Urnatur, u.å.b). Under besöket samtalade vi med företagets ägare, Ulrika Krynitz och Håkan Strotz. Samtalet ägde rum den 19 april 2012 i Krynitz ateljé på gården i Sjögetorp. Förutom Strotz och Krynitz närvarade även medarbetarna Emma Nordstedt och Joakim Haraldsted. Inför samtalet förbereddes följande frågor:

- » Ni fick Grand Travel Awards Ekoturismpris 2012, när började ni fundera över ekoturism? Var det planerat från början att det skulle bli en ekoturismanläggning?
- » Hur gick ni till väga för att bli godkända som ekoturismanläggning och få märkningen Naturens Bästa?
- » Vi har i vår undersökning hittat kriterier som ska uppfyllas för att bli godkänd som ekoturismanläggning. Hur har ni förhållit er till dem?
- » Hur har ni tänkt när ni placerat ut stugorna i skogslandskapet? Har ni funderat mycket över att det ska bli ett så litet ingrepp som möjligt? Är det naturen som styrt placeringen?

Frågorna diskuterades och sammanställdes sedan i en text. Samtalet varade i cirka en timme och spelades in för att underlätta efterarbetet. Efter samtalet besökte vi anläggningen och studerade stugorna och trädkojornas placering i landskapet.

Grupprocess

Vi valde att arbeta i par under uppsatsskrivandet. Detta gav oss möjlighet att studera mer litteratur och föra diskussioner under skrivprocessen. Arbetet har till stor del utförts tillsammans då båda varit delaktiga i samtal och platsbesök samt växelvis skrivit och bearbetat de olika textstyckena. Under arbetets gång har vi kritiskt granskat och omarbetat varandras texter.

Resultat

Nedan följer resultatet av litteraturstudien. Resultatet redogör för innebörden av begreppet ekoturism, de motsättningar som finns samt landskapsarkitektens roll i

branschen. Sedan följer undersökningen av ekoturism i Sverige samt en sammanställning av samtal och platsbesök. Avsnittet inleds med en presentation av begreppets uppkomst samt fyra definitioner av ekoturism.

Ekoturismens uppkomst och definition

Det finns flera olika definitioner av ekoturism men alla har ett liknande innehåll. Wearing & Neil (2009, s.5) menar att mexikanen Hector Ceballos-Lascuráin var den första att mynta uttrycket ekoturism. Vidare skriver författarna att Ceballos-Lascuráin 1981 började använda den spanska termen *turismo ecologico* som 1983 kom att bli *ecoturismo*. Nedan följer fyra definitioner av ekoturism:

Hector Ceballos-Lascuráin (1996) - Ecotourism is environmentally responsible travel and visitation to relatively undisturbed natural areas, in order to enjoy and appreciate nature (and any accompanying cultural features – both past and present) that promotes conservation, has low negative visitor impact, and provides for beneficially active socio-economic involvement of local populations. (Ceballos-Lascuráin 2002)

The International Ecotourism Society (1993) - Ecotourism is responsible travel to natural areas which conserves the environment and improves the welfare of local people. (The International Ecotourism Society 2012)

Martha Honey (1996) - Ecotourism is travel to fragile, pristine, and usually protected areas that strives to be low impact and (usually) small scale. It helps educate the traveller; provides funds for conservation; directly benefits the economic development and political empowerment of local communities; and fosters respect for different cultures and for human rights. (Honey 1996, s.25)

David A. Fennel (1999) - Ecotourism is a sustainable form of natural resource-based tourism that focuses primarily on experiencing and learning about nature, and is ethically managed to be low impact, non-consumptive, and locally orientated (control, benefits, and scale). It typically occurs in natural areas and should contribute to the conservation or preservation of such areas. (Fennell 2003, s.25)

I jämförelsen av definitionerna fann vi att budskapet i stort sett är detsamma. Alla definitioner beskriver ekoturism som en form av turism som sker i naturmiljöer. Vidare upptäckte vi att dessa naturmiljöer definieras olika av olika personer. Enligt Ceballos-Lascuráin och Honey behandlar ekoturism specifikt känsliga och oförstörda miljöer medan resterande författare nämner begreppet naturmiljöer utan vidare förklaring. I samtliga definitioner beskrivs att ekoturism ska innebära en minimal påverkan och bevara naturen samt dess avsikt att gynna lokalbefolkningen. Definitionerna skiljer sig åt då Honey och Fennell påpekar vikten av att studera och lära sig av naturen medan de andra inte nämner något om utbildningssyftet i sina definitioner. Vidare visade jämförelsen att Honey är ensam om att påpeka vikten av att skapa respekt för mänskliga rättigheter som en av ekoturismens avsikter.

The International Ecotourism Society, TIES, grundades år 1990 och är idag världens äldsta och största internationella ekoturismförening (TIES 2012). De

menar att ekoturism handlar om att bevara och värna om natur och kultur i stor och liten skala, stödja lokala samhällen och även hållbart resande. Det betyder att de som vill erbjuda ekoturismaktiviteter måste följa vissa principer som är framtagna av TIES. Dessa principer innebär att det ska vara en så liten påverkan som möjligt på miljön och det ska finnas en kunskap och respekt för natur och kultur. Ekoturism ska innebära positiva upplevelser för både besökare och värdländer. Det ska bidra till ekonomiska fördelar genom bevarande av natur och gynnandet av lokalbefolkning. Slutligen ska det skapa en medvetenhet och känslighet för värdlandets politiska, miljömässiga och sociala klimat (TIES 2012).

Motsättningar

Trots ekoturismens goda syfte är turistformen inte problemfri. Wearing & Neil (2009, s. xi) uttrycker sig såhär:

But getting 'of the beaten track' often means that the track soon becomes a road, even a highway. And the beautiful wild spaces sought after by ecotourists are often fragile and sensitive to human impact, however 'lightly we tread'. (Wearing & Neil 2009, s. xi)

Citatet tyder på hur ekoturismen kan komma att bli en ond spiral, har man väl börjat bjuda in turister till naturen är risken stor att antalet besökare kommer att öka med tiden. Det kan sluta med att naturen utsätts för en mycket större påfrestning än det var tänkt från början. Även Hellmark (2004, s. 132) resonerar kring denna problematik och belyser att även då ekoturismens förespråkare tror att branschen är ett bra sätt att skydda naturen på så kan det ses från ett annat perspektiv. Han menar att ekoturismen är en liten och exklusiv marknad som oavsiktligt kan fungera som föregångare och leda till att andra mer hänsynslösa turismföretag etablerar sig i känsliga naturmiljöer.

Hanneberg (1996, s. 6) och Weaver (2008, ss. 99-105) beskriver svårigheten med att tillgängliggöra en naturmiljö utan att orsaka för stor negativ påverkan. De menar att det är viktigt att vara medveten om de faror en naturinriktad turism innebär. Weaver (2008, s.99) menar att naturen alltid utsätts för en risk då den exploateras. Trots ett grundligt förarbete kan negativa konsekvenser uppstå. Byggnationer av till exempel logianläggningar, stigar, plattformar och parkeringar kan medföra avverkning av vegetation och utjämning av mark vilket kan utsätta miljön för stress. Turistaktiviteter kan också innebära påfrestningar då den mänskliga närvaron kan orsaka stress i orörda miljöer (Weaver 2008, s.99).

Enskilda arter och naturmiljöer kan genom ekoturism få ett högt ekonomiskt värde. Detta kan innebära stora risker menar Weaver (2008, s.105). Han förklarar att det inte är ovanligt att ekoturister är intresserade av att uppleva en viss specifik art. Det kan resultera i att de eftertraktade arterna får ett högre ekonomiskt värde och prioriteras av ekoturismföretagen. Detta kan medföra negativa effekter på hela ekosystemet och i slutändan även påverka den attraktiva arten.

Ett annat problem som kan uppstå är att ekoturismanläggningen i sig är hållbar men inte områden runt omkring den (Weaver 2008, s.104). Det finns till exempel risk för att oreglerade vandrarhem, restauranger, souvenirbutiker och falska ekoturismaktiviteter dyker upp kring anläggningen. Detta är något som förekommit bland annat i Costa Rica och USA.

Transporter till och från anläggningar är ett stort miljöproblem inom turismbranschen och även inom ekoturismen menar Hellmark (2004, s.134). Detta påpekar även Lars Aronsson i ett samtal med Hellmark. Han menar att fokus ligger på slitage och miljöpåverkan på destinationen men transporter till och från anläggningarna är något som sällan diskuteras.

Landskapsarkitektens roll

Landskapsarkitekter och stadsplanerare spelar en viktig roll när det gäller att uppnå ekoturismens mål och lösa dess utmaningar, menar Grenier et al. (1993). Vidare beskriver de att båda professionerna arbetar med samspelet mellan naturen och människan. De huvudsakliga arbetsuppgifterna är att identifiera platser förutsättningar, både sociala och miljömässiga, komma fram till ett gestaltungs-förslag, förutspå konsekvenser och sedan utvärdera projektet.

Enligt Grenier et al. (1993) är landskapsarkitekten länken mellan turisterna och deras besöksmål. Vidare belyser de svårigheten med att leverera det turisterna efterfrågar samtidigt som naturen bevaras på bästa sätt. I dessa lägen när miljövärd kommer i konflikt med turism är det mycket svårt att hitta bra lösningar. Författarna menar att ekoturism då kan fungera som en ansvarsfull lösning. Vidare menar de att utmaningen för landskapsarkitekter och planerare är att framföra trovärdigheten i ekoturism och att utveckla arbetet utefter dess riktlinjer. Författarna belyser även problematiken kring att landskapsarkitekten ofta kommer in för sent i ett projekt då målen redan har satts upp och val av plats redan är gjord. De hävdar att landskapsarkitektur i vissa fall endast ses som ett estetiskt verktyg som tillämpas i slutet av ett projekt för att försköna förslaget med grönska. Det resulterar i en bristande analys av platsens miljömässiga och sociala förutsättningar.

Turismen har ett så kraftfullt inflytande på naturmiljöer och samhällen att det inte kan ignoreras menar Grenier et al. (1993). Vidare skriver de att landskapsarkitekter och planerare måste sträva mot en hållbar utveckling. Inom ekoturism är det viktigt att vara respektfull mot naturen men det är av lika stor vikt att föra en diskussion med medborgarna för att uppnå hållbara lösningar. Författarna skriver att då landskapsarkitekter och planerare ofta har erfarenhet av att hantera konsekvenser av mänsklig påverkan på naturen kan de samarbeta med andra professioner för att tackla de problem som kan uppstå med ekoturism. Grenier et al. (1993, s.13) avslutar artikeln med ett citat som ytterligare understryker deras budskap: "Without the landscape and planning contribution, we all risk a future with more victims of ecotourism than beneficiaries".

Kvalitetsmärkning av ekoturism i Sverige

Naturens Bästa är ett kvalitetsmärke för ekoturismarrangemang i Sverige. Målet med kvalitetsmärkningen är enligt Svenska Ekoturismföreningen (2005, s. 2) att uppmuntra turistarrangörer till att utveckla sina arrangemang genom att kvalitets-säkra, miljöanpassa och lokalförankra dem. Samtidigt som Naturens Bästa ger en kvalitetssäkring skapar kvalitetsmärkningen förutsättningar för en effektivare marknadsföring. Märkningen bidrar inte bara till naturskydd, miljöanpassning och värn av kulturvärden utan gynnar även en ekonomisk utveckling lokalt (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s. 2). För att en turistarrangör med arran-

gemang ska få märkningen måste de uppfylla ett antal grundkriterier och bonuskriterier. Svenska ekoturismföreningen är huvudman och även initiativtagare till Naturens Bästa (Naturens Bästa 2004b). De står tillsammans med Naturskyddsföreningen och VisitSweden bakom märkningen.

Figur 2. Figuren visar de organisationer som ligger bakom Naturens Bästa. Samtliga logotyper används med vänligt tillstånd från organisationerna.

Kvalitetsmärket skapades under Förenta Nationernas Internationella Ekoturismår 2002. Utvecklingen av kvalitetsmärket skedde i samverkan med resenärerna, markägar- och naturskyddsintressen. Även ideella organisationer, myndigheter, företag och institutioner var med i samarbetet (Naturens Bästa 2004a). Under åren 2002 till 2005 byggdes Naturens Bästa upp och fick finansiell hjälp av Statens Jordbruksverk och Turistdelegationen. Uppbyggandet stöttades även av godkända Naturens Bästa arrangörer (Naturens Bästa 2004b).

Samtal och platsbesök

Företaget Urnatur blev godkänt inom kvalitetsmärkningen Naturens Bästa 2008 och är beläget i Sjögetorp sju kilometer utanför Ödeshög i Östergötland (Urnatur, u.å.b). Simonsson och Lagervall (1998, s. 3) beskriver naturen kring Sjögetorp som betade backar och lövskogsängar med stora gamla ekar, björk, hassel och asp. Detta varvas med tallhedar och kärr. Vidare beskriver de enbackar och små åkerlappar med stenrösen som vittnar om det bondesamhälle som en gång fanns här. Både flora och fauna är artrika och härstammar från slätten och skogen.

Gården i Sjögetorp är belägen mitt bland tallskog och betade backar med stenrösen.

Företagets ägare Ulrika Krynitz och Håkan Strotz beskriver sin verksamhet med orden: "Natur och människans relation till naturen är den röda tråden i Urnatures verksamhet." (Urnatur u.å.a). Vid vårt platsbesök på anläggningen tittade vi på de stugor som är utplacerade i skogen runt gården Sjögetorp. Tillsammans skapar stugorna en helhet där färg, form och placering upplevs som naturliga inslag i landskapet. Mellan gården och stugorna leder en fägata som är kantad av gärdesgård vilket gör att den får en gammaldags karaktär och känns som en del av kulturlandskapet.

Vi besökte Urnatur den 19 april 2012 och samtalade med ägare och personal. I samtalet berättar Strotz att han suttit i Ekoturismföreningens styrelse och att han och Krynitz känt till begreppet ekoturism länge. Vidare menar han att anledningen till att de startade verksamheten var en kombination av olika saker och att grundfundamentet när de köpte gården var att få vara ute i naturen. Då Strotz är utbildad jägmästare med intresse för skogshistoria och biologisk mångfald och Krynitz är biolog var det naturligt för dem att börja tänka på biologiska och kulturella aspekter samt självhushåll på gården. För de båda är tankarna bakom ekoturismen en självklarhet och ett intresse och de försöker se en helhet i allt de gör. Att verksamheten sedan resulterade i ekoturism föll sig naturligt.

Strotz berättar att han var med och byggde upp Naturens Bästa och var då ansvarig för den projektgrupp som under två års tid arbetade fram kriterierna i Naturens Bästa Kriteriedokument. Vidare menar Strotz att han därför haft dessa kriterier i huvudet under uppbyggandet av företaget och att det har underlättat. Strotz berättar att det finns duktiga och seriösa företagare som följer kriterierna men att det vid uppföljningen kan visa sig att det finns kriterier som företagen inte förstått och som därför inte uppfyllts. Då får företagen antingen arbeta vidare och blir uppmanade att återkomma nästa år eller så blir de godkända men med kommentarer i motiveringen angående saker att åtgärda till nästa revidering. Strotz menar att Naturens Bästa hellre vill fria än fälla och att uppföljning ska ske inom fyra år.

I samtalet återkommer Krynitz och Strotz ofta till hur viktigt det är med ett holistiskt tänkande. Eftersom de både äger och nyttjar landskapet skapas ett engagemang hos dem och även hos deras gäster. Detta leder i sin tur till en ökad skötsel och ett värnande om landskapet. Strotz berättar att det finns många ekoturismarrangörer som inte äger marken som de verkar på, de kan vara duktiga på mat och logi men ha ett mindre inflytande på landskapet. En del arrangörer särskiljer även på produktion och turism. Strotz menar att det kan vara bättre att se hela fastigheten som en potential, det är först då det kan uträttas något när det gäller biologisk mångfald och kulturvärden. Vidare förklarar han att de ser landskapet som en helhet och att produktionsvärdena är underordnade turistvärdena. De hugger inte ner träd enbart för att sälja dem, de har sålt träd men då har skälet till att ta bort dem varit något annat. Även veden som används för att värma upp stugorna kommer från träd som avverkat för att gynna landskapet. Strotz framhåller vikten av naturvård inom ekoturismen vilket han tycker saknas i Naturens Bästa Kriteriedokument. Han menar att företag har för lite aktiv natur- och kulturvård i sina arrangemang men att det inte alltid är så lätt att förstå landskapet och dess olika värden om man inte är biolog i grunden. Detta är något som företag skulle behöva hjälp med men just nu kämpar branschen för att överleva och fokuserar därför på hemsidor och marknadsföring.

Vid placering av stugorna i skogseremitaget är det viktigt att hitta passande lägen i naturen menar Krynitz. Hon förklarar vidare att trädkojorna kräver stora och starka träd och en placering som ger en utsikt som tillför något.

Alla stugor är unika och har tilldelats olika namn. Till vänster Luftslottet, i övre högra hörnet Vargkåtan och i nedre högra hörnet Storstugan.

Även den praktiska aspekten är viktig enligt Krynitz och Strotz. Stugorna kan inte ligga för långt bort med tanke på arbetet med städning och bäddning. Strotz tillägger att ved som ska fraktas till husen också är en praktisk aspekt att ta hänsyn till. Han berättar vidare att det får ta tid att hitta rätt plats och placering i landskapet då stugorna ska knölas ned mellan träden med rätt vridning. Strotz förklarar att husen byggs ute på gården för att sedan plockas ned och monteras på platsen där de ska stå. Vidare pratar han om att det går fort att förstöra natur som sedan kan ta lång tid att restaureras och det är en självklarhet för dem att ha det i tankarna när de arbetar med landskapet. Nordstedt som stundtals arbetar på gården tycker det är häftigt hur husen är placerade i skogen. Hon menar att det ser ut som att stugorna växt upp ur marken då det inte är röjt runt omkring dem. Det ser ut som att de är gamla och alltid har stått där. Förutom byggnationer av hus har Krynitz och Strotz skapat en fägata som sträcker sig mellan gården och skogseremitaget. Strotz menar att denna fägata kom till av praktiska skäl för att turisterna skulle slippa vandra genom hagen på väg till stugorna.

Fägatan som sträcker sig mellan gården och skogseremitaget.

Både Krynitz och Strotz tror att det på sikt kommer att behövas hjälp från arkitekter, landskapsarkitekter och biologer inom ekoturismen då alla företagare inte har intresse av estetik och biologisk mångfald. Krynitz menar att mindre företag i nuläget inte har råd att anställa arkitekter, landskapsarkitekter eller biologer. Därför är det viktigt att få snurr på branschen och öka inkomsterna. Än så länge är det bara en småskalig näring där det inte blir några pengar över. Vidare menar Krynitz och Strotz att det är hos statligt ägda verksamheter eller större företag som det skulle kunna finnas arbeten för landskapsarkitekter i nuläget. Strotz ger som förslag att landskapsarkitekter skulle kunna vända sig till Naturens Bästa eller Ekoturismföreningen med idéer om hur landskapsarkitekten kan arbeta med ekoturism. Därifrån kan informationen sedan föras vidare till ekoturismföretagen.

Granskning av Naturens Bästa Kriteriedokument

För att godkännas som arrangör inom kvalitetsmärkningen Naturens Bästa måste både arrangören och arrangemanget uppfylla sex detaljkriterier (Svenska Ekoturismföreningen 2005, ss. 13-29). Nedan följer en sammanfattning av dessa:

1. Respektera resmållets begränsningar – minsta möjliga slitage på natur och kultur.

Ekoturism innebär att erbjuda naturupplevelser samtidigt som rese målet bevaras utan att förstöras. Researrangemangen ska därför anpassas till rese målets förutsättningar och inte vara en tyngre börda än vad dess natur och kultur tål. De ekologiska och sociala och kulturella värden ska bevaras intakta. För att kunna bedöma hur och i vilken form rese målet kan ta skada så måste arrangören göra en grundlig resmålsanalys.

2. Gynna den lokala ekonomin.

Genom att förankra ekoturismen lokalt kan ortsbefolkningen och den lokala arbetsmarknaden dra nytta av turismen. Turismen ska i största möjliga mån bidra till rese målets ekonomi och stödja lokal affärsverksamhet. Om naturen kan skapa ekonomisk vinning och arbetsplatser så får den ytterligare ett värde för lokalbefolkningen vilket kan leda till att folk stannar kvar i orten och till och med att folk flyttar in. Ekoturism är ett bra och effektivt sätt att utveckla den lokala ekonomin samtidigt som biologisk- och kulturell mångfald skyddas.

3. Miljöanpassa hela verksamheten.

Arrangörerna ska hela tiden söka efter de bästa sätten och den bästa tekniken för att minska miljöbelastningen. Logianläggningar ska miljöanpassas och det ska hela tiden finnas ett kretsloppstänkande.

4. Bidra aktivt till natur- och kulturskydd.

Arrangörerna tar ansvar för att skydda naturen men även för att kulturvärden bevaras. Verksamheten bygger på att visa upp naturen och naturskydd är därmed en självklar del av arbetet med ekoturism.

5. Satsa på upptäckarglädje, kunskap och respekt.

Inom ekoturism är det viktigt att ge information och skapa kunskap om rese målet då besökaren får en större respekt för platsen. Det är viktigt med kunniga guider

som kan inspirera besökaren och påverka dem till en respektfull attityd mot naturen och kulturen.

6. Kvalitet och trygghet på resan.

Arrangemangen ska tillfredställa besökarna och hålla hög kvalitet under hela resan.

Resmålsanalys

När ett företag startar upp sin verksamhet måste en så kallad resmålsanalys utföras (Svenska Ekoturismföreningen 2005, s. 13). Den ska beskriva företagets egen verksamhet och även redogöra för de markägare som påverkas av verksamheten (Strotz & Jiborn 2005). Resmålsanalysen ska också beskriva natur- och kulturvärden inom det aktuella området och beskriva störningar och slitage som kan uppstå genom företagets verksamhet. Övrigt användande av området och företagets lokala nätverks ska också redovisas.

Vår urvalsmetod

För att tydliggöra hur vår urvalsmetod har gått till presenteras nedan ett utdrag från Naturens Bästa Kriteriedokument 2006-2010 (Svenska Ekoturismföreningen 2005, ss. 14-15). Utdraget behandlar detaljkriterium **1. Respektera resmålets begränsningar – minsta möjliga slitage på natur och kultur**. Varje grundkriterium och bonuskriterium följs av vår motivering som formulerar huruvida kriteriet berör landskapsarkitektur eller inte. De kriterier vars ruta är fylld fann vi relevanta för landskapsarkitektens arbetsuppgifter.

Grundkriterier:

Arrangören:

- 1.1.1 Arrangören, eller dess reseunderleverantörer, känner till resmålen väl och då särskilt dess natur och kulturvärden.

Landskapsarkitekten kan genom inventering- och analysverktyg få goda kunskaper om platsens natur- och kulturvärden

- 1.1.2 Skriftliga resmålsanalyser har gjorts enligt mall, och bifogas i ansökan. Se Startpaket.

Landskapsarkitekten kan genom inventerings- och analysmetoder hjälpa arrangören att hitta natur- och kulturvärden samt beräkna arrangemangets möjliga störning och slitage.

- 1.1.3 Alla reseunderleverantörer och guider får en konkret lista över vad som krävs av dem för att Arrangemanget ska kunna märkas med Naturens Bästa.

Arrangören ansvarar för denna information när verksamheten har satts i bruk.

- ☐ 1.1.4 Reseunderleverantörer/guider informeras om att de kan få besvara deltagarnas frågor om hur Arrangemanget uppfyller kraven för Naturens Bästa.

Arrangören ansvarar för denna information när verksamheten har satts i bruk.

- 1.1.5 Arrangören är väl förtrogen med de störningar som ett oförsiktigt uppträdande kan innebära för djurliv, känsliga naturområden och lokalboende och arbetar aktivt för att på alla sätt minimera störningar.

Landskapsarkitekten kan genom inventerings- och analysverktyg få goda kunskaper om platsens ekologiska och sociala förutsättningar och därefter avgöra lämpligt ingrepp med minsta möjliga störning.

Arrangemanget:

- ☐ 1.2.1 Resmålsanalysen styr hur Arrangemanget genomförs.

Landskapsarkitekten kan hjälpa arrangören att formulera delar av resmålsanalysen men inte se till att den styr hur arrangemanget genomförs.

- ☐ 1.2.2 Gruppstorlek bestäms av känsligheten hos det område som besöks, miljöfaktorer samt resenärens säkerhet och upplevelse kvalitet.

Landskapsarkitekten kan redovisa känsligheten hos ett område men det är arrangörens ansvar att sedan anpassa arrangemangets upplägg till platsen.

- ☐ 1.2.3 Kontakter har tagits med resmålets markägare, om inte intrånget kan anses vara bagatellartat eller antalet markägare är alltför stort. Motivera i så fall.

Detta är beställarens ansvar och ska ha gjorts innan landskapsarkitekten börjar arbeta med projektet.

- ☐ 1.2.4 På de ställen där Arrangörens besökstryck är koncentrerat eller regelbundet återkommande har skriftlig överenskommelse gjorts med markägaren.

Detta är beställarens ansvar och ska ha gjorts innan landskapsarkitekten börjar arbeta med projektet.

- ☐ 1.2.5 Markägare som så önskar får skriftligt avtal.

Detta är beställarens ansvar och ska ha gjorts innan landskapsarkitekten börjar arbeta med projektet.

- ☐ 1.2.6 Där staten är markägare inom renbetesområdet, har tillstånd för Arrangemanget inhämtats från Länsstyrelsen. (se särskilt Rennäringslagen §93 och 94).

Detta är beställarens ansvar och ska ha gjorts innan landskapsarkitekten börjar arbeta med projektet.

- 1.2.7 Lokala regler och rekommendationer för skyddade områden respekteras alltid.

Detta ingår att ta reda på i landskapsarkitektens analysarbete.

- 1.2.8 Arrangemanget baseras på ett långsiktigt hållbart och etiskt acceptabelt nyttjande av resursen, så att inte skada eller olägenhet uppstår för miljön eller för människors hälsa.

I analysarbetet kan landskapsarkitekten avgöra vilka risker ett ingrepp kan innebära.

- 1.2.9 Om det finns risk att Arrangemanget kan leda till sådan skada eller olägenhet som beskrivs i punkt 1.2.8, avstår Arrangören från att genomföra Arrangemanget.

Det är arrangörens ansvar att besluta detta.

- 1.2.10 Kontakter har tagits med naturvårdsmyndigheter för att säkerställa att känsliga naturvärden inte störs genom oaktsamhet.

Detta kan vara en del av landskapsarkitektens analysarbete.

- 1.2.11 Renskötselns behov av frid för renarna respekteras, särskilt under för renarna mer kritiska perioder på året (se Rennäringslagen).

Detta ingår i analysarbetet och tas hänsyn till vid placering och utformning.

Bonuskriterier:

Arrangören:

- 1.3.1 Arrangören avsätter en dag årligen per person i företaget, för vidareutbildning inom ämnet ekoturism (t.ex. genom seminarier, kurser, workshops, eller kontakter med forskarvärlden).

Detta är arrangörens ansvar och har ingen koppling till landskapsarkitektens arbetsuppgifter.

Arrangemanget:

- 1.4.1 Skriftliga överenskommelser har gjorts med alla berörda markägare.

Detta är arrangörens ansvar och har ingen koppling till utformningen av anläggningen.

- 1.4.2 Kontakter har tagits med naturskyddsorganisationer, lokala intresseorganisationer och olika myndighets- och nyckelpersoner. Ange vilka.

Detta kan ingå i landskapsarkitektens analysarbete.

Nedan följer resterande detaljkriterier med tillhörande grundkriterier som vi bedömde vara relevanta för landskapsarkitektens arbetsuppgifter. Dessa är hämtade direkt från Naturens Bästa Kriteriedokument 2006-2010 (Svenska Ekoturismförbundet 2005, ss. 18-29) och redovisas utan motivering. De kriterier som valts bort redovisas inte i resultatet.

3. Miljöanpassa hela verksamheten

- » Vid nyinvestering väljs bäst miljöanpassad och/eller miljömärkt teknik och material som fungerar för ändamålet.
- » All störning av mark, till exempel byggplatser, återställs snarast till naturliga lokala förhållanden.
- » Arrangören strävar efter ett miljöanpassat boende och miljömärkta logianläggningar används när så är möjligt.
- » Vid långa turer läggs speciell vikt vid avfallshantering, särskilt latrin.
- » Arrangören samarbetar lokalt/regionalt i arbetet med att ta fram zoner där motorfordonstrafik är förbjuden eller så långt möjligt bör undvikas, och andra zoner där den är tillåten.
- » Logianläggningar är byggda så att de inte stör landskapsformer eller landskapsbilden på ett markant sätt.
- » Logianläggningar är byggda i lokala material.
- » Logianläggningar är byggda på ett sätt som passar ihop med lokal byggnadstradition.
- » Vid om- eller nybyggnation används en kretsloppsanpassad byggprocess och miljöcertifierade byggmaterial.

5. Bidra till aktivt natur- och kulturskydd

- » I arbetet med resmålsanalysen (se punkt 1.1.2) tas även hänsyn till yttre hotbilder, som exempelvis skogsavverkningar, planerade vägbyggen eller koncessionsansökningar. Eventuella sådana noteras, på vilket vis de hotar resmålens ekologiska och kulturella värden och utvecklingen följs från Arrangörens sida.

6. Kvalitet och trygghet på resan

- » Räddnings- och säkerhetsrutiner finns utarbetade, som har kommit Räddningstjänsten till del.

Undersökningens resultat visar att 19 av 120 kriterier behandlar aspekter som en landskapsarkitekt måste ta hänsyn till vid utformning av en ekoturismanläggning. Ett antal kriterier berör landskapsarkitektur och det betyder att landskapsarkitektens kompetens kan utnyttjas när en turismverksamhet ska uppfylla kriterier inom

kvalitetsmärknings Naturens Bästa. Då det endast är 19 kriterier som har en koppling till landskapsarkitektur är det en mindre del av branschen som landskapsarkitekten kan påverka.

Diskussion

Syftet med arbetet är att förklara begreppet ekoturism samt svara på vad detta har för relation till landskapsarkitektur. Vi gjorde en litteraturundersökning, ett platsbesök och samtal, samt en undersökning av Naturens Bästas Kriteriedokument. Nedan följer en diskussion kring hur dessa delar hjälpte oss fram till ett svar på frågan: Vad är ekoturism och hur kan landskapsarkitektens kompetens utnyttjas vid utformning av en ekoturistanläggning?

Begreppsförvirring

WTO (u.å.) beskriver hur turismen ökar i världen och Wearing och Neil (2009, ss. 6-7) menar att turism i naturmiljöer växer snabbt. Problematiken kring naturinriktad turism är enligt Hanneberg (1996, s.6) att tillgängliggöra natur utan att göra för stor skada. Vi tror att en ökning av turism i naturmiljöer kommer leda till att allt fler naturområden kommer att exploateras och påverkas negativt av turismbranschen.

Idag finns både begreppet naturturism och ekoturism. Enligt Hanneberg (1996, s.6) samt Wearing och Neil (2009, ss. 6-7) är det viktigt att skilja på dessa två ord. Vi håller med författarna om vikten av att skilja på naturturism och ekoturism. Samtidigt anser vi att ekoturismens tankar och idéer borde appliceras på all turism i natur och att begreppet naturturism så småningom bör sluta användas i sammanhanget. Ulrika Krynitz och Håkan Strotz¹ antyder att ekoturism har blivit lite av ett trendord. Jämförelserna av definitionerna av ekoturism visar dock att begreppet används med lika innebörd av personer och organisationer som är insatta i branschen. Det finns en risk att ordet ekoturism används godtyckligt i vissa sammanhang och att turister som inte är insatta i dess egentliga innebörd kan ha svårt att skilja på vad som är ekoturism och inte. Detta styrker att en ordentlig certifiering är grundläggande för att ekoturismen ska kunna expandera och etableras som en seriös turistverksamhet i Sverige. Vi tror att Naturens Bästa då är ett steg i rätt riktning.

Ekoturismen har en god grundtanke men vårt resultat pekar på att det finns motsättningar. Vi tror att det behövs en utveckling av ekoturismbranschen för att den på allvar ska kunna bli ett framkomligt sätt att komma tillrätta med problematiken kring turism i naturmiljöer.

¹ Ulrika Krynitz och Håkan Strotz vid Urnatur i Sjögetorp, samtal den 19 april 2012

Metoddiskussion

För att komma tillrätta med begreppet ekoturism och undersöka landskapsarkitektens roll i ämnet använde vi flera olika metoder. Det möjliggjorde en utredning av frågeställningen utifrån olika perspektiv. Ekoturism är ett stort och svårdefinierat begrepp som det skrivits mycket om. Med vår litteraturundersökning har vi skrapat på ytan av ett ämne som skulle kunna studeras mer djupgående. Utifrån den kunskap vi fått om ekoturism har vi bildat oss en uppfattning om vad begreppet innebär. I litteraturundersökningen granskade vi dels litteratur från kritiska källor men också från källor som förespråkar ekoturism och därmed är positivt inställda till begreppet. Då vi undersökte båda delarna redovisas olika synsätt på begreppet ekoturism, både positiva och negativa.

Sist i vår undersökning granskade vi Naturens Bästa Kriteriedokument vilket var det enda kriteriedokumentet vi granskade. En fortsatt undersökning hade kunnat vara att mer ingående ta reda på hur arbetet med ekoturism sker i andra länder och jämföra det med hur det går till i Sverige.

Samtal och platsbesök

Litteraturundersökningen kompletterades med ett platsbesök och ett samtal där vi fick en inblick i hur ekoturismen kan fungera i praktiken. Våra intryck under platsbesöket och samtalet med Strotz och Krynitz var positiva. De är två eldsjälar som brinner för sin verksamhet. Kunskap och kreativitet tillsammans med vilja och ett stort intresse leder till ett genomgående koncept och helhetstänk som avspeglas i hela anläggningen.

Samtalet gav oss ytterligare en dimension av ekoturism och landskapsarkitektens roll i sammanhanget. Att verksamheten som vi besökte drivs av privatpersoner bidrog till att de båda var insatta och engagerade i verksamheten. Eftersom Strotz² var med och grundade Naturens Bästa kunde han samtliga kriterier utantill vilket var en fördel när de skulle uppfylla kriterierna. Andra företag som ansöker om kvalitetsmärket kan behöva lägga ner mer tid på att tolka kriteriedokumentet och uppfylla kraven. Ett besök hos ytterligare en verksamhet kunde kanske ha bidragit till en mer generell inblick i hur kriteriedokumentet används i praktiken. Det skulle även vara intressant att besöka en större anläggning för att undersöka behovet av landskapsarkitekter där.

När vi besökte Urnatur lade vi större fokus på samtalet än på platsbesöket. För att få ut mer av platsbesöket kunde vi ha utformat ett fältprotokoll där vi valt att undersöka aspekter som till exempel anläggningens placering i landskapet, utformning och materialval. Detta hade kanske bidragit till en större förståelse för hur Strotz och Krynitz arbetat med landskapet.

Grupprocessen

Att arbeta i grupp har gjort att arbetet flutit på bra. Det har funnits möjlighet att diskutera frågor så fort de har dykt upp och detta har lett till en djupare förståelse av ämnet. Med regelbundna diskussioner har vi upptäckt flera infallsvinklar. Under grupprocessen har det varit viktigt med tydlig kommunikation. Det har pågått en konstant bearbetning av text då vi hela tiden har bytt och bearbetat varandras texter.

² Ulrika Krynitz och Håkan Strotz vid Urnatur i Sjögetorp, samtal den 19 april 2012

Resultatdiskussion

Vårt resultat visar att det finns flera motsättningar med ekoturism. Både Hanneberg (1996, s.6) och Weaver (2008, ss. 99-105) beskriver problematiken kring att bjuda in turister till en naturmiljö men samtidigt bevara den. Grenier et al. (1993) skriver också om vikten av att tillfredsställa turister och göra det så bekvämt som möjligt för dem samtidigt som naturen bör påverkas så lite som möjligt. Detta är en svårighet och en viktig aspekt för en landskapsarkitekt att tänka på.

En positiv effekt som ekoturismen medför är att naturen får ett ekonomiskt värde och blir en inkomstkälla för markägare och lokalbefolkning (Svenska Ekoturismföreningen 2005, ss. 13-29). Skogar och andra naturmiljöer lockar turister och gynnar den lokala ekonomin vilket i sin tur ger liv åt bygden. Vi tror att ekoturismbranschen kan möta ett stort motstånd om den inkräktar på skyddade områden som nationalparker och naturreservat eftersom det kan leda till ett ökat antal besökare och exploatering i den känsliga naturen. Dessa naturmiljöer är dessutom skyddade av Svensk miljölagstiftning vilket betyder att det redan finns restriktioner att förhålla sig till. Vi tror däremot att ekoturism kan göra mer nytta i mindre skala och i områden som inte är skyddade av Svensk lag. Som nämnt ovan kan natur få ett ekonomiskt värde genom ekoturism. I dessa fall tror vi att det ekonomiska värdet kan vara en avgörande faktor för bevarandet av natur till skillnad från nationalparken som redan har ett starkt skydd och där människor är mer medvetna om miljön och dess värden.

Ett annat problem kan uppstå då stora ekoturismanläggningar utsätter angränsande naturområden för negativa påfrestningar. Då anläggningen skapar en tillströmning av turister finns risk att andra företag utnyttjar tillfället för att bedriva affärsverksamhet med koppling till turistmålet trots att de inte arbetar efter ekoturismens riktlinjer. Dessa företag drar då nytta av ekoturismen utan att stödja den vilket kan skapa förvirring och missförstånd hos turisterna. Vi tror inte att detta är ett problem i Sverige då branschen ännu är småskalig. Om branschen växer finns det en risk att liknande problem uppstår i Sverige.

Landskapsarkitektens roll i svensk ekoturism

Undersökningen av Naturens Bästa Kriteriedokument visar att det finns en koppling mellan landskapsarkitektens arbetsuppgifter och utformning av ekoturismanläggningar. Många kriterier behandlar företeelser som kan lösas med landskapsarkitektens inventerings- och analysarbete. Vid anläggande i naturmiljöer är det viktigt med ett grundligt förarbete. Detta är betydelsefullt för att kunna förutspå konsekvenser och undvika påfrestningar på miljön. Landskapsarkitekten kan genom inventerings- och analysmetoder göra ett förarbete som underlättar beslutsfattanden kring exempelvis anläggningens placering i landskapet. Ett av kriterierna belyser vikten av att anläggningen inte stör landskapsbilden. Med kunskaper i gestaltning har landskapsarkitekten förmågan att estetiskt och funktionellt anpassa anläggningen efter landskapets förutsättningar. Platsbesöket på Urnatur gav en inblick i hur en turistanläggning kan anpassas till landskapsbilden. Den fägata som leder fram till skogseremitaget är kantad av gärdesgård och har en gammaldags karaktär. Fägatan är ett bra exempel på hur en anläggning kan smälta in i landskapet.

Ett antal kriterier anger att anläggningen ska vara byggd i lokala material och enligt lokala byggnadstraditioner vilket är något som landskapsarkitekten kan påverka genom bygghandlingar. För att minska störningen på naturen kan även

byggnationens begränsningar specificeras i dessa. Landskapsarkitekten kan också minska störningar vid byggnation genom att påverka verksamheten under byggprocessen och följa upp projektet under anläggningsperioden.

I undersökningen av Naturens Bästa Kriteriedokument har vi sorterat ut kriterier som kan kopplas till landskapsarkitektur. Vi tror dock att kriterierna behöver omarbetas om de ska kunna användas som arbetsunderlag för landskapsarkitekter. Det är viktigt att arbeta fram en metod som alla landskapsarkitekter kan använda i sitt arbete. Resemålsanalysen skulle till exempel kunna utvecklas och bli ett redskap för landskapsarkitekten vid utformning av ekoturismanläggningar.

Till sist

Vår undersökning visar att det finns möjlighet för landskapsarkitekter att arbeta med ekoturism. Strotz och Krynitz³ betonar hur viktigt det är med ett holistiskt synsätt i arbete med turistverksamhet i naturen. Landskapsarkitekten har en bred kunskapsbas och arbetsuppgifter som förutsätter ett holistiskt tänkande och vår undersökning tyder på att detta kan tillämpas i arbeten med ekoturismverksamheter. Branschen är idag småskalig och de flesta företag har inte möjlighet att anställa landskapsarkitekter. Krynitz och Strotz⁴ samt Grenier et al. (1993) menar dock att det kan finnas ett behov i framtiden om branschen utvecklas.

För landskapsarkitekter kan vår undersökning vara av betydelse då den består av en fördjupning inom ekoturism och klargör hur landskapsarkitekten kan arbeta med det. För landskapsarkitekter som är verksamma i Sverige och har ett intresse av konflikten mellan exploatering och bevarande av natur kan detta arbete vara en inspiration för fortsatt arbete inom ämnet. Arbetet kan även vara en inspiration för landskapsarkitekter utanför Sveriges gränser. Då vår undersökning fokuserar på hur ekoturism fungerar i Sverige kan det dock behövas en mer djupgående undersökning om det ska kunna tillämpas i andra länder.

Vi håller med Grenier et al. (1993) om att det krävs ett samarbete mellan olika professioner för att skapa de bästa lösningarna på de motsättningar som finns inom ekoturismen. Landskapsarkitekten kan med sin kompetens bidra till en fördelaktig ekoturism.

³ Ulrika Krynitz och Håkan Strotz vid Urnatur i Sjögetorp, samtal den 19 april 2012

⁴ Ulrika Krynitz och Håkan Strotz vid Urnatur i Sjögetorp, samtal den 19 april 2012

Referenser

- Ceballos-Lascuráin, H. (2002). Preface. *Current Issues in Tourism*, 5:3-4, ss. 168-172. London: Routledge [Elektronisk] Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/13683500208667916> [2012-03-26]
- Fennell, D. (2003). *Ecotourism: an Introduction*. London: Routledge
- Grenier, D., Kaae, B.C., Miller, M.L., Mobley, R.W. (1993). Ecotourism, landscape architecture and urban planning. *Landscape and Urban Planning*, vol.25, ss. 1-16. [Elektronisk] Tillgänglig: http://ac.els-cdn.com/016920469390119X/1-s2.0-016920469390119X-main.pdf?_tid=b8b32bfd0ad8cadd3f2ef34c51027467&acdnat=1338479283_4f5e31170316aa165dbd7c00c6dc9438 [2012-04-13]
- Hanneberg, P. (1996). *Ekoturism eller ekoterrorism?* Söderköping: Bra Miljö AB
- Hellmark, M. (2004). Att minimera upplevelsen. I Svenska Naturskyddsföreningen (red.), *Rena semestern - om ekoturism i Sverige, SNF:s årsbok 2004*. Stockholm: Prisma, ss. 132-135.
- Honey, M. (1999). *Ecotourism and sustainable development – Who owns paradise?* Washington, D.C.: Island Press
- Nationalencyklopedin (2012a). Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/natur> [2012-05-28]
- Nationalencyklopedin (2012b). Tillgänglig: <http://www.ne.se/turism> [2012-07-08]
- Naturens Bästa (2004a). *Detta är Naturens Bästa*. Tillgänglig: <http://www.naturesbasta.se/nb/index.asp> [2012-05-04]
- Naturens Bästa (2004b). *Ett framgångsrikt märke – som många har bidragit till* Tillgänglig: <http://www.naturesbasta.se/sponsorer/index.asp> [2012-05-04]
- Strotz, H. & Jiborn, P. (2005). *Startpaket Arbetshäfte*. Opublicerat manuskript. Stockholm: Svenska Ekoturismföreningen
- Olsson, R. (2004). Vad är en eko-turist? I Svenska Naturskyddsföreningen (red.), *Rena semestern - om ekoturism i Sverige, SNF:s årsbok 2004*. Stockholm: Prisma, ss.35-45.
- Simonsson, N. & Lagervall, N. (1998). *Rapport från en studiegrupp inom Hållbarhetsprojektet – Renemo och Sjögetorp*. Ödeshög: Ödeshögs hembygdsbok [Elektronisk] Tillgänglig: [http://hembygdsbok.odeshog.se/web/odeskult/internet.nsf/0/0AAA7C27B5D4B9C2C12572520036EC2A/\\$file/0.pdf](http://hembygdsbok.odeshog.se/web/odeskult/internet.nsf/0/0AAA7C27B5D4B9C2C12572520036EC2A/$file/0.pdf) [2012-05-15]
- Svenska Ekoturismföreningen (2005). *Naturens Bästa Kriteriedokument 2006-2010*. Andra reviderade versionens första upplaga 2005-10-12. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.ekoturism.org/illustrationer/fil_20051017152646.pdf [2012-04-11]
- The Center for Ecotourism and Sustainable Development, CESD (u.å.). *A Simple Users Guide to Certification for sustainable Tourism and Ecotourism*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.ecotourism.org / Resources / Certification and Standards> [2012-05-14]
- The International Ecotourism Society (2012). *What is ecotourism?* Tillgänglig: <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> [2012-04-27]

- Tillväxtverket (2011). *Fakta om svensk turism*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://publikationer.tillvaxtverket.se/ProductView.aspx?id=1618> [2012-05-14]
- Urnatur (u.å.a). *Om Urnatur*. Tillgänglig: <http://www.urnatur.se / Svenska / Urnatur / Om Urnatur> [2012-04-11]
- Urnatur (u.å.b). *Skogserimitaget*. Tillgänglig: <http://www.urnatur.se / Svenska / Urnatur / Skogserimitaget> [2012-04-11]
- Wearing, S. & Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities 2nd edition*. Amsterdam: Butterworth-Heinemann
- Weaver, D. (2008). *Ecotourism, 2nd edition*. Milton Qld: John Wiley & Sons Australia, Ltd
- World Tourism Organization, WTO (2012). *International tourism to reach one billion in 2012*. Tillgänglig: <http://media.unwto.org/en/press-release/2012-01-16/international-tourism-reach-one-billion-2012> [2012-04-11]
- World Tourism Organization, WTO (u.å.). *Why tourism?* Tillgänglig: <http://unwto.org/en/content/why-tourism> [2012-04-11]
- Zaremba, M. (2012). Skogen vi ärvde, del 3: Motorsågsmassakern. Det finns alternativ, men lagen kräver kalhyggen. *Dagens Nyheter*, 6 maj.

Figur 1: Författarna 2012.

Figur 2: Figurbearbetning: Författarna 2012.

- Svenska Ekoturismföreningen (2004). *Logga*. Tillgänglig: <http://www.ekoturism.org/nyheter/logotyper.asp> [2012-05-29]
- Naturskyddsföreningen (2011). *Logga*. Tillgänglig: <http://www.naturskyddsforeningen.se/press/logotyper/> [2012-05-29]
- Naturens Bästa (2004). *Logga*. Tillgänglig: <http://www.naturesbasta.se/pressrum/logotyper.asp> [2012-05-29]
- VisitSweden (2012). *Logga*. Tillgänglig: <http://partner.visitsweden.com/> [2012-05-29]